

TEOKSEN SYNTY

Kun sula pronssimetalli kaadetaan upokkaasta veistoksen valumuottiin, olemme perimmäisten kysymysten äärellä. Optio seurasi kuvanveistäjä Tommi Toijan uuden veistoksen syntyprosessia ideasta esillepanoon saakka.

TEKSTI: Heikki Haapavaara KUVAT: Pekka Karhunen

Muodon arvoitus. Kuvanveistäjä Tommi Toija sanoo, että teokset kertovat itse sen, millaisia niistä tulee.

H

elmikuu 2018. Olemme Säkylässä Tomi Sinisalon omistamassa *Taidevalimo Sinisalossa*. Edessä on komea valu-urakka. **Tommi Toijan Tuulen viemää** -veistoksen vartalo on kohta saamassa lopullisen koostumuksensa. Tunnelma on jännittänyt.

Pronssia on lastattu jo aamusta alkaen sulatusuunin upokkaaseen noin 200 kiloa. Kyseessä on Sinisalon mukaan ekoteko, sillä hehkumaan ja sulamaan on viskottu vesimittareita, putkia ja kierrätysmetallia. Uuni lämpenee öljypolttimella ja lietsolla. Välillä sen päällä keitetään kahvit. Pitää olla varovainen, sillä uunin hehku on halukas syömään koko teräksisen kahvipannun.

Sinisalo on rakentanut taidevalimonsa vanhan maalaistalon navettaan. Itse navettaosa on ateljee. Siellä on myös polttouuni, jossa tehdään muotteja. Teräksisen oven takaa ateljeesta avautuu valuhalli. Se on entinen lato ja konesuoja. Vaikka valurakennuksen seinät ovat harvat, tila on nyt talvipakkasessakin lämmin. Siitä pitää huolen sulava metalli.

Sinisalo ja valuharjoittelija Aki Suutari seuraavat lämpöä upokkaassa. Seosta sotketaan koussikalla eli kauhalla. Lämpö nousee noin 1100:aan asteeseen. Mestari kesyttää seosta lisäämällä siihen reilun desin puhdasta fosforia. Se vähentää sulan pronssin pärskähtelyä.

Sinisalo ja Suutari pukeutuvat turvakkenkiin, kasteltuihin armeijan ylijäämävarastoista ostettuihin pitkiin sarkakakkeihin, visiirillä varustettuihin kypäriin ja valuhommissa tarvittaviin tulenkestäviin roimavarsihansikkaisiin. Tommi Toijalla on yllään kuvanveistäjän villapaita. Sellainen lienee ollut itsellään Wäinö Aaltosellakin, kansallisveistäjäjäällämme. Aaltonen kasteli valutöissä villapaitansa. Toija pitää sen kuivana, sillä hän antaa valun ammattilaisille.

Öljypoltin ja lietso sammutetaan. Valu-uunin päältä poistetaan kansi vinsin avulla. Kansi siirretään tulenkestävälle alustalle. Nyt valuhallissa tuoksu sankeana sula metalli. Se pyrkii kiehumään upokkaasta pois. Tunnelma tiivistyy. Nenä tukkeentuu. Mihin tuo maapallon keskipisteen alkuvoima pannaan?

TÄMÄ TARINA ALKOI jo keväällä 2017. Someron kaupunki rakensi uutta Kii ruun koulua, johon tulevat kaupungin yläkoulu, lukio, *Nuoriso-opisto* ja *Somero-opisto* (kansalaisopisto). Koulun arkkitehtisuunnittelu on *Mikko Uotila Oy:n* tekemä. Rakennus on maksanut kaikki neen noin 15 miljoonaa euroa. Suurinvestointia päätettiin Somerolla korostaa myös modernilla taiteella. Somero sai hankkeeseen 30 000 euron valtionavustuksen. Kunnan ja valtion yhteissatsaus taiteeseen oli 78 000 euroa.

Kaupunki järjesti kaksiosaisen taidekilpailun, jonka ykkösvaiheeseen osallistui peräti 35 tekijää. Kakkosvaiheessa finaaliin päässeet esittelivät tarkennettua teossuunnitelmaansa. Kilpailun voitti Tommi Toija. Tuulen viemää -teoksen hahmo täyttää ikuista ja vähän pelottavaakin unelmaa: se lentää taivaan tuulissa ilmapalloryppään kannattamana. Jo piirrosluonnos teoksesta on valloittava.

Lapualaissyntyisellä Tommi Toijalla on ateljee sekä Helsingin Lallukassa että Somerolla. Hänen suuri läpimurtonsa oli vuonna 2014 Helsingissä *Amos Andersonin taidemuseossa* järjestetty näyttely. Näyttelyyn liittyi helsinkiläisiä kohahduttanut Eteläsatamassa ollut *Bad Bad Boy* -veistos, joka esittää alastonta ja pissaavaa poikaa. Teos on kahdeksan ja puoli metriä korkea ja painaa seitsemän ja puoli tonnia. Veistokseen tehtiin myöhemmin lämmitys, joten poika sai pissää myös pakkasella. Nykyään veistos seisoo Helsingin Jätkäsaarella *Verkkokauppa.comin* edessä.

Toija itse näkee julkiset työt ainutlaatuisina tilaisuuksina taiteilijalle. "Silloin voi kokeilla mittavampia ja näkyvämpiä muotoja. Tila ei ole niin rajoittava tekijä kuin normaalisti. Teoksiin varataan usein myös taloudellisia resursseja. Se antaa tekijälle uusia mahdollisuuksia."

Toija toivoo, että julkisten tilausten määrä kasvaisi, sillä taide luo viihtyisyyttä. Julkisen taiteen ääreen pääsevät kaikki, ja se tarjoaa verrattomia keskustelunaiheita.

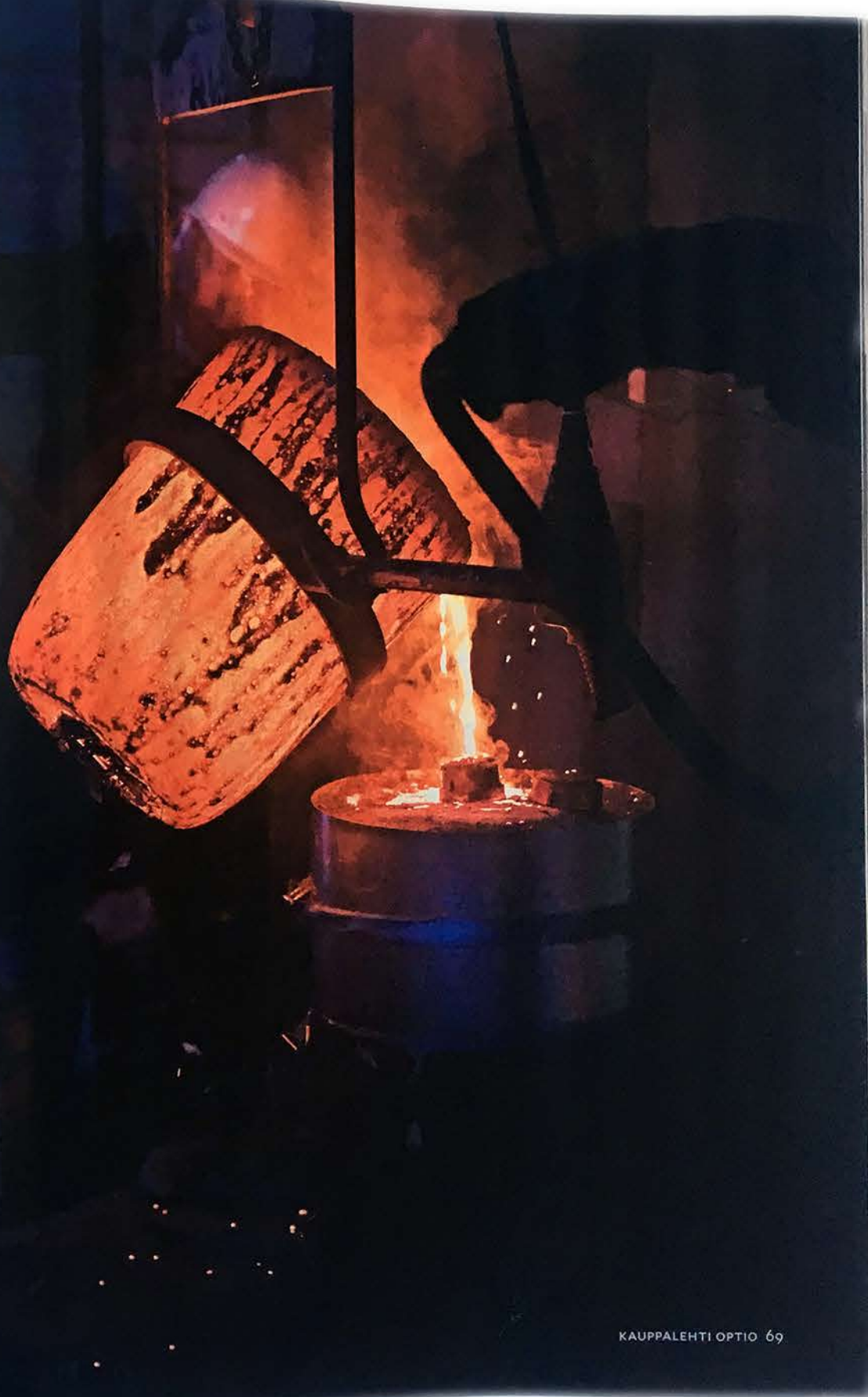
Tommi Toija, 43

KUKA: Kuvanveistäjä
SYNTYNYT: 6. kesäkuuta 1974 Lapualla

KOULUTUS: Taiteen maisteri, Kuvataideakatemia 2003; taiteen kandidaatti, Taiteellinen korkeakoulu 2002
URA: Läpimurto näyttely Galleria Forum Boxissa Helsingissä 2006. Lukuisia yksityis- ja yhteisnäyttelyitä Suomessa ja muualla Euroopassa. Töitä mm. Kiasman, Helsingin taidemuseo HAMin, Sara Hildénin taidemuseon ja Amos Andersonin taidemuseon kokoelmissa.

ELÄMÄNOHJE: "Parasta on jättää aivot narikkaan ja ryhtyä töihin. Silloin syntyy oikeaa jälkeä."

Oikealla: Raskasta metallia. Sulaa pronssia kipataan valumuottiin. Yli tuhatasteinen metalli on määrätty tottelemaan ihmistä.

Savimalli hahmollaan. Tommi Toija työskentelee Lallukan taiteilijakodissa. Paikalla ateljeekoirat Onni (vas.) ja Toivo. Ne ovat havannankoiria.

ENSIMMÄINEN LUKU

PIIRROS HERÄÄ ELOON

Paikka: Tommi Toijan ateljee, Helsinki

Tuulen viemää muuttuu piirroksista kolmiulotteiseksi marras-joulukuussa 2017. Toija taiteilee taiteilijatalo Lallukan ateljeessaan teräskehikon, jolle hän alkaa muovailla ja muotoilla Tuulen viemää -hahmoa. "Siitä tulee noin 90-senttinen. Pronssissa asussaan sen paino lienee noin 40 kiloa. Patsaan päälle tulee 40–50 ilmapalloa, joilla poika sitten lentää."

Lasikuituiset pallot ovat myös Toijan brändiä. Hän on soveltanut niitä esimerkiksi purkkapallohahmoin ja lukuisiin ilmapalloteemaan nojaaviin teoksiin. Lallukasta, Toijan kotoa, löytyy jopa jokaisen lapsen surullisin hetki: *Ilmapallo on karannut* -veistos.

Tuulen viemää -hahmon vartalo näyttää syntyvän äkkiä, mutta hahmon eloisuus, asento ja kasvojen ilmeet vaativat Toijalta todella paljon työtä. Hän sanoo, että patsas puhuu hänelle. Se antaa itselleen oman muotonsa.

Käymme valokuvaaja Pekka Karhusen kanssa katsomassa savimallin valmistamista pariin kertaan. Aina se on uudenaikainen. Tirkimme hahmoa eri valoissa ja varjoissa. Aikamoiselta se näyttää!

Tammikuussa 2018 Toija siirtää ahion Someron-ateljeehensä. Hiomistyö ja viimeistely näyttävät vain jatkuvan ja jatkuvan. Hän työstää myös ilmapalloja, niiden naruja ja ilmapallojen puhallusreikien solmuja. Nekin ovat taideteoksia. Taiteilijaa naurattaa: "Solmuissa olen kyllä onnistunut."

Toija ei osaa sanoa, kuinka paljon töntunteja on jo mennyt. Hän tarttuu aiheeseen jatkuvasti sen ohi kulkiessaan.

Tommi ja hänen isänsä Veli Toija alkavat valmistella kuljetuskehikkoa, jolla sekä patsaan pronssihahmo että ilmapallot saadaan siirrettyä paikasta toiseen.

Vasemalla: Veistoksen ydin. Toija vääntelee teräslangasta patsaan selkärangan ja luuston.

Yllä: Kuranaama. Lentämään tarkoitetun hahmon kasvat vaativat paljon työtä.

Yllä: Vahamalli. Meijeriteollisuus kuvataiteessa. Tommi Toija päällystää patsaan vartaloa juustovartaloa.

Vasemmalla: Suunnitelma. Taiteilija Toija (vas.) ja valumestari Sinisalo päättävät, että hahmo valetaan kahtena kappaleena. Niin on varmempaa.

TOINEN LUKU

MALLI MUUTTUU MUOTIKSI

Paikka: Taidevalimo Sinisalo, Säköylä

Tammikuussa 2018 Tuulen viemää -savivartalo muuttaa Säköylään ja Sinisaloon taidevalimoon. Itse valutyö on kiihottava prosessi. Joudumme opettelemaan sen kahteen kertaan. Muuten sen säännöt eivät jää päähän. Valuprosessi on säilynyt lähes entisellään keskiajasta alkaen. Miksi ihminen on tällaisen hyödyn ja hovin keksinyt? Tykkivalusta se kai alkoi.

Veistos on ikuistettu ensin saveen. Sitten siitä otetaan kipsimuotti, jolla tehdään vahamalli. Toija sivelee vahaa: "Uskokaa tai älkää, tämä on samaa tavaraa, mitä käytetään edamjuuston päällä."

Muotti poltetaan uunissa, jolloin vahaa sulaa ja muotti jää jäljelle. Muottia poltetaan pitkään, sillä kaiken vesihöyryn ja vahan savukaasujen pitää poistua. Vain niin muotista tulee vahva.

Kun muotti on valmis, se haudataan taidevalimon hiekkalaatikoihin. Muotin täyttöaukot jätetään näkyviin. Sulatusuunissa juokseva kuumennettu pronssi kaadetaan myöhemmin muotteihin ja niiden valaukkoihin.

Toija on valanut ennenkin, mutta Tuulen viemää on hänen tähänastisista valuisista suurin. Vähän jännittää, vaikka kokemusta on. Toija on ollut muun muassa kuvanveistäjä **Kain Tapperin** (1930–2004) oppipoikana. "Aina on mahdollisuus, että valuu on jäänyt ilmakupla tai reikä, joka pilaa kaiken tai tuo lisätöitä."

Tommi Sinisalo ei hirvitä yhtään. Hän sanoo kuitenkin, että valuprosessi on raju ja paljastava. Ärräpäiden kanssa mennään. Asia on niin väkevä. Vuosien aikana Sinisalolle on kertynyt kokemusta omalla puupajalla, käsityönopettajan töistä ja Lapinlahden taidevalimon toimitusjohtajan vastuista. Hän on koulutukseltaan metalliartsaani.

Oppitunti. Tomi Sinisalo (vas.) ja Tommi Toija näyttävät vieraille muotin käyttöä. Toija kertoo, että joskus voidaan käyttää silikonimuottia - nyt kuitenkin käytetään kipsimuottia.

KOLMAS LUKU

SULAN METALLIN KUTSU

Paikka: Taidevalimo Sinisalo, Säkylä

On helmikuu ja dramaattisen valun loppu. Sula pronssi pärskyy ja ärhentelee. Neljän metrin päässäkin vaatteet kuumentuvat niin, että pitää perääntyä.

Tomi Sinisalo ja Aki Suutari laskevat vinssillä upokkaan ympärille isot kippi-
pihdit. He kiertävät pihtien leuat astian ympärille ja nostavat punahekkuisen upokkaan ylös. Satoja kiloja sulaa pronssia liikkuu vinssin, kiskojen ja pihtien avulla.

Sitten tulee yllätys: vielä ei valetakaan. Upokasta kallistetaan ja siitä kaadetaan ulos kuonametalli. Pian sitä on lattialla olevassa hiekkakasassa kymmeniä kiloja. Sula kuona lentää metrien päähän ja polttaa reikiä siihen, mihin se osuu. Sinisalon turvakenkä syyttyy tuleen. Jo on puuhaa!

Upokas ja metalli jäähtyvät hiukan yli tuhanteen asteeseen. Pian miehet siirtävät upokkaan hiekkapeteihin haudattujen valumuottien päälle. Sulaa metallia kipataan sisään suppiloista. Iso kuuppa annostelee kauniisti. Kuuma ilma syöksyy ulos muoteista sitä varten jätetyistä aukoista. Ilmassa oleva metallin määrä tuntuu vain lisääntyvän.

Toijan patsas valetaan kahdessa osassa. Valajat ovat rivakoita, sillä pronssi ei saa jäähtyä. Vain juoksevana se täyttää kaikki onkalot. Kriittinen vaihe kestää vain minuutteja. Upokas palautetaan uuniin, ja sitten on taas aika keittää kahvit.

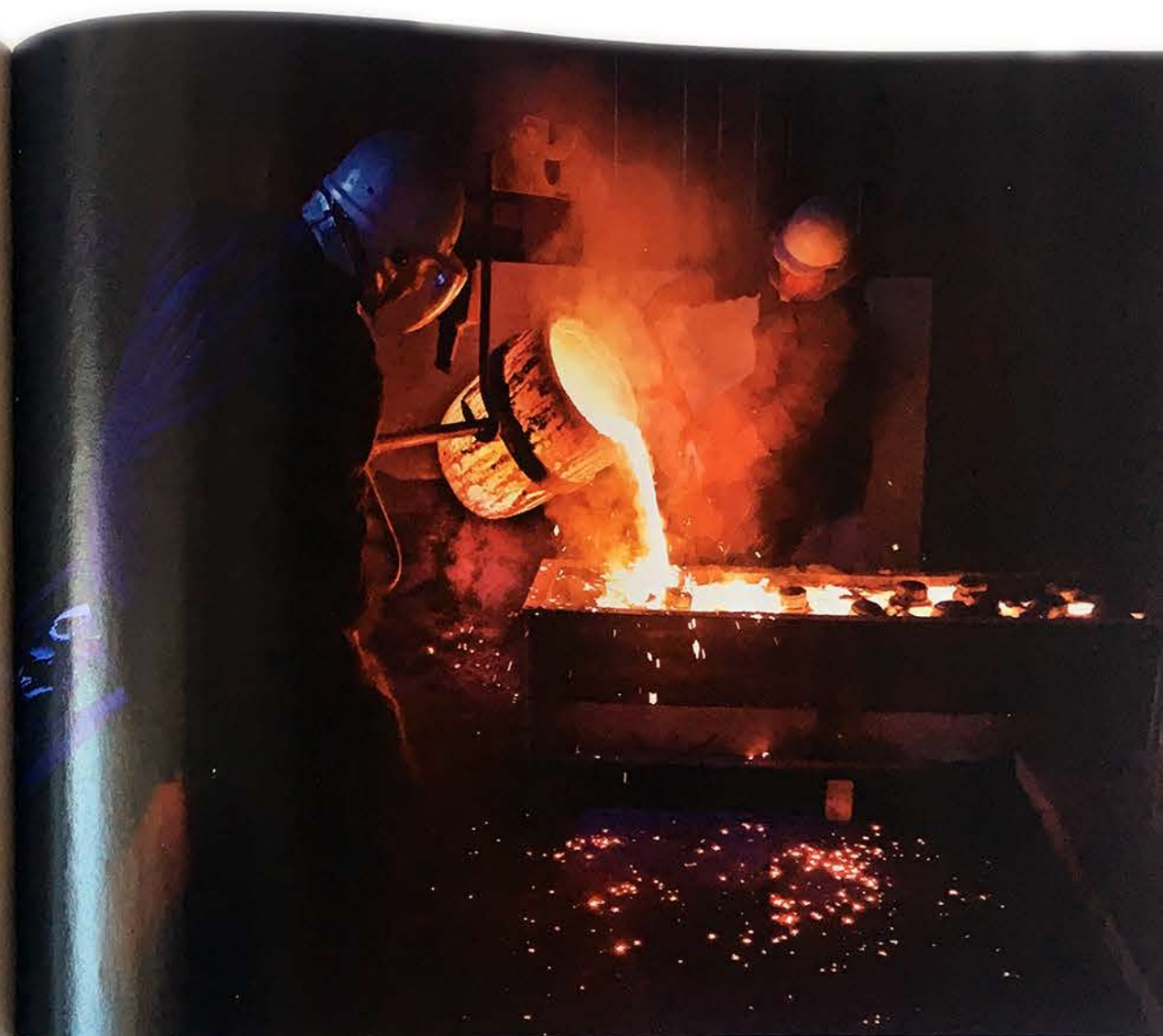
Tuntia myöhemmin Toija pääsee muottien äärelle vasaroiden ja taltojen kanssa. Hän särkee sukkelasti muotit ja tutkii vielä viimeistelemättömät valut, tarttuu teräsharjaan ja veteele pronssin pintaa näkyviin. Pinta on yhä tulinen.

Ja kas: ihme on tapahtunut. Metallin on totellut ihmistä. Valut ovat onnistuneet. "Tällainen hetki tuntuu aina isolta. Vaihe on niin tärkeä."

Yllä: Valumiehet. Edessä 1100 asteen pronssisuudelma. Töihin ryhtyvät Tomi Sinisalo (vas.), Tommi Toija ja valuharjoittelija Aki Suutari. Tuulen viemää -teoksen vartalon lisäksi Toija teetti myös muutamia pienempiä valuja.

Oikealla: Pronssinen ilme. Puhdistusten jälkeen valumuotin sisältä löytyi tällaiset kasvot.

Yllä: Psykofyysinen ilotulitus. Valu on kokonaisvaltainen kokemus, johon joutuvat kaikki aistit. Sula metalli on sellaista riistaa, että se myös haisee ja maistuu.

Oikealla: Sulatusuuni. Aki Suutari tutkii sulan pronssin liikkautta. Kuumuus ei sittenkään syö teräskoussikkaa.

Vasemmalla: Muotti rikki. Kuvanveistäjä Toija saa itse etsiä patsaansa pirstotun muotin sirpaleista. Hetki on jännittävä.

NELJÄS LUKU

VALU SAA PINNAN

Paikka: Tommi Toijan ateljee, Somero

Myöhemmin käymme vielä Toijan Someron-ateljeessa katsomassa, kuinka taiteilija kokoaa patsasta. Sen jälkeen hän ryhtyy vielä käsittelemään patsaan pintaa maaleilla. Tässä kohtaa vierasta epäilyttää ensi kerran. Miksi Toija sotkee kauniin pronssipinnan?

”Maalaan kaikki työni, myös keramiikan. Värillä haen teokseen lisäulottuvuuden”, hän vastaa.

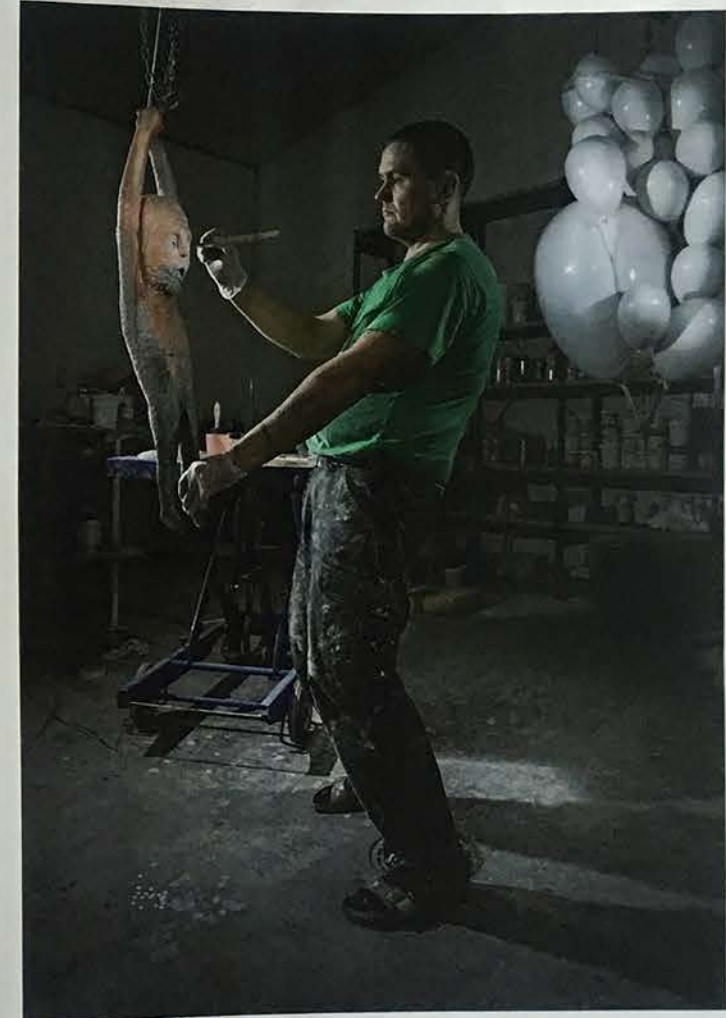
Toija etsii nyt vaaleanpunaisen sävyjä. Hän vetää pensselillä ja hieroo käsin patsaan pintaan punaista, keltaista ja valkoista. Maalit ovat automaaleja. Välillä hän lisää väriä ja kohta taas hinkkaa sitä pois. Hän todella etsii, etsii ja etsii.

Teoksen ilmapallot ovat alun perin muovisia ja lasikuituisia somistustarvikkeita. Toija hioo niihin oikean muodon ja suunnittelee keskinäiset pallojen kiinnitykset. Lopuksi pallo paklataan, hiotaan, pohjamaalataan ja vielä maalataan niin, ettei niitä voi silmällä erottaa oikeasta ilmapallosta. Pallot ovat hämmentäviä, koska illuusio on hyvin vahva. Niitä ei edes uskalla lähestyä parsinneulan kanssa.

Pallot Toija kiinnittää teräslangoilla patsaan runkoon. Teräslangatkin ovat kuin oikeat ilmapallon narut.

Vasemmalla: Kaikki maalataan. Pronssia tai ei, Toija haluaa kaikkiin veistoksiinsa oman ilmeen. Maalaus on teoksen sielun korostamista.

Yllä oikealla: Someron-ateljee. Kohtalonhetki lähenee. Kohta vartalo ja ilmapallot yhdistetään toisiinsa ensimmäisen kerran.

Vasemmalla: Uusi salaisuus. Vaikka Toijan ilmapallot eivät ole puhallettuja, ne ovat sielultaan oikeita ilmapalloja. Oikaa siis varovaisia.

VIIDES LUKU

KOTONA KATOSSA

Paikka: Kiiruun koulu, Somero

Helmikuun loppupuolella ajamme vielä kerran Somerolle, nyt kaupungin keskustaan ja uudelle Kiiruun koululle.

Tarinalla on kaunis loppu. Taidekilpailussa toiseksi tulleen **Antti Laitisen** teos on jo paikallaan koulun portaikossa. Someron kaupunki lunastaa myös kilpailussa kolmanneksi tulleen **Keanne van de Kreeken** teoksen. Sekin sijoitetaan ennen pitkää Kiiruun tiloihin.

Someron sivistysjohtaja **Minna Mäkelä-Rönnholm** puhkuu kulttuuri-intoa. Hän muistuttaa, että olemme **Unto Monosen**, **Rauli Badding Somerjoen** ja **M. A. Nummisen** kotikunnassa. Kaupungin tunnetuin veistos on tähän asti ollut kuvanveistäjä **Sofia Saaren** pronssiin ikuistama seiväshyppääjä **Pentti Nikulan** (s. 1939) muistomerkki.

Myös Somero-opiston kuvataideopiskelijat ovat tutustumassa Laitisen ja Tommi Toijan teoksiin. Koululaiset ja opettajat pääsevät taiteen ääreen vasta seuraavalla viikolla, kun koulutyö uudessa rakennuksessa alkaa ensimmäisen kerran.

Tommi Toija saattaa nosturikärryillä patsaan koulun monitoimisalin kattoon. Kiinnityksen yksityiskohdat on varmistettu aiemmin. Patsas ei voi pudota. "Tämähän näyttää siltä kuin mitä olin ajatellut", Toija iloitsee.

On upeaa olla paikalla. Aikaisemmin olin epäillyt pronssin hehkun puuttumista. Ei olisi pitänyt puuttua koko asiaan. Toija on löytänyt metallille vielä uuden ulottuvuuden ja modernin säpinän.

Salin korkea katto saa patsaan oikeasti lentämään. Valkoiset ilmapallot korostavat harmaata kattoa vasten. Rakennusmiehet viimeistelevät vielä koulun tiloja. Huomiohaalareihin pukeutunut veikkonen katsoo ylös katonrajaan ja virkkaa: "On se ainakin erikoinen." ●

Yllä: Loppusijoitus. Toija vie nosturilla Tuulen viemää -veistoksen koulun kattoon. Hetki jää mieleen. Koulu on veistokselle hieno sijoituspaikka.

Oikealla: Ensiyleisö. Teosta pääsee katsomaan myös salin toisen kerroksen tasanteelta, jolloin se on lähempänä katsojaa ja silmän tasolla.

